

Нерсесян А. С. Право на судовий захист у кримінальному провадженні: ціннісні аспекти

У статті аналізуються соціальні і філософські основи судового захисту в кримінальному провадженні. Визначено роль судового захисту в соціальній природі. Проаналізовано праці мислителів минулого і сучасності у сфері соціального договору як першооснови існування держави. Встановлено, що принцип процесуальної рівності сторін є первинним у кримінальному провадженні. Визначено теоретичні та практичні проблеми у забезпеченні функціонування цього принципу.

Ключові слова: суд, правовий захист, адвокат, прокурор, слідчий, процес.

Нерсесян А. С. Право на судебную защиту в уголовном производстве: ценностные аспекты

В статье анализируются социальные и философские основы судебной защиты в уголовном производстве. Определена роль судебной защиты в социальной природе. Проанализированы труды мыслителей прошлого и современности в сфере социального договора как первоосновы существования государства. Установлено, что принцип процессуального равенства сторон является первичным в уголовном производстве. Определены теоретические и практические проблемы в обеспечении функционирования данного принципа.

Ключевые слова: суд, правовая защита, адвокат, прокурор, следователь, процесс.

Nersesyan A. The right to judicial protection in criminal proceedings: value aspects

The author analyzes the social and philosophical foundations of judicial protection in criminal proceedings. The role of the judicial protection of social nature. Analyzed the works of thinkers of the past and the present in the field of the social contract as a fundamental principle of the existence of the state. It has been established that the principle of procedural equality of the parties is the primary in criminal proceedings. Defined theoretical and practical problems in the operation of this principle.

Key words: court, legal protection, lawyer, prosecutor, process.

УДК 340.1

*Денис Андрійович Николюк,
здобувач*

Київського університету права НАН України

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Проблематика функціонального призначення держави на будь-якому етапі її розвитку є однією з визначальних як у теорії держави і права, так і в практичному призначенні державної діяльності. Отримані результати наукових досліджень у зазначеному аспекті забезпечують з'ясування характеру напрямів діяльності держави, що надає змогу визначити її концептуальну роль у розбудові громадянського суспільства і гармонійного співіснування його інституційних складових. Логічно, що теоретико-правове пізнання функцій держави має незаперечний зв'язок із з'ясуванням її сутності, змісту та призначення. Особливої актуальності це набуває в екологічному аспекті державної діяльності саме в сучасних умовах розвитку суспільних відносин як на національному, так і міжнародному рівнях у процесі реалізації державою екологічної функції.

Проблеми функціонального призначення держави були предметом наукового пошуку таких вітчизняних вчених, як О. Варич, О. Верник, С. Гусарев, О. Зайчук, М. Козюбра, А. Машков, Н. Оніщенко, О. Сурілов, А. Шевченко та ін. Деякі теоретичні аспекти екологічної функції дер-

жави були досліджені В. Копейчиком, В. Котюком, Ю. Оборотовим, В. Погорілком, Ю. Шемшученком та ін. Однак питання правових форм реалізації екологічних функцій держави ще не були предметом наукового аналізу.

М. Кельман та О. Мурашин, досліджуючи природу екологічної функції держави, стверджують про необхідність її реалізації в певних правових формах, адже її зміст становлять такі елементи, як державне керівництво і координація діяльності у царині охорони навколишнього природного середовища, оздоровлення і поліпшення його якості, регулювання природокористування, забезпечення екологічної безпеки. За допомогою законодавства держава встановлює правовий режим природокористування, бере на себе зобов'язання перед своїми громадянами щодо забезпечення нормального середовища для їх належного існування [1, с. 97]. На нашу думку, така позиція є вельми актуальною саме для екологічної функції держави, яка має надзвичайно прикладний характер за своїм змістом. Тому належне практичне втілення екологічної функції держави в сучасних умовах розвитку екологічної сфери суспільства цілком забезпечить екологічну безпеку та значне покращення навколишнього природного середовища, так би мовити, у всесвітньому масштабі, оскільки зміст і поширеність сучасної екологічної функції держави можливо визначати у масштабах планетарного характеру.

Окрім цього, дослідження феноменологічних аспектів правових форм реалізації екологічної функції держави надасть змогу на теоретичному рівні:

- визначити сутнісні можливості сучасної держави як повноцінного і суверенного суб'єкта міжнародних відносин та її роль у процесі міжнародного співробітництва щодо гарантування, забезпечення і досягнення належного міждержавного співробітництва в екологічній сфері суспільства;
- з'ясувати закономірності організації та діяльності органів державної влади і посадових осіб, а також інших уповноважених суб'єктів, діяльність яких загалом спрямована на реалізацію екологічної політики держави на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях у результаті здійснення екологічної функції держави;
- визначити особливості взаємодії різноманітних міждержавних інституцій, метою та формами діяльності яких є розробка основних засад універсальної екологічної політики сучасних держав на міжнародному рівні та її впровадження у внутрішню екологічну політику держав;
- отримати нові ґрунтовні знання щодо теоретико-правових засад правових форм реалізації екологічної функції держави в контексті з'ясування її поняття, характерних рис, що забезпечить емпіричне пізнання діяльності сучасних держав в екологічній сфері;
- збагатити юридичну науку новими науковими підходами до розуміння правових форм реалізації екологічної функції держави у світлі сучасних тенденцій розвитку держав і значного ускладнення екологічної ситуації загалом у всесвітньому вимірі;
- з'ясувати біполярність співпраці сучасних держав щодо розробки нових методів покращення екологічної ситуації на національному та міжнародному рівнях.

На нашу думку, до системи конструктивних ознак правових форм реалізації екологічної функції держави як самостійної юридичної категорії слід віднести такі:

1. Наявність системи уповноважених суб'єктів щодо реалізації екологічної функції держави на національному та міжнародному рівнях.

Зміст зазначеної ознаки, безумовно, передбачає систему органів держави, на які покладаються всі повноваження щодо здійснення державної діяльності в екологічній сфері з метою належної охорони навколишнього природного середовища, забезпечення раціонального використання природних ресурсів і гарантування екологічної безпеки, що полягає, зокрема, у забезпеченні екологічних прав людини. Тобто наявність системи суб'єктного складу, що здатні повною мірою реалізувати екологічну функцію держави і досягти лише позитивних наслідків, спрямованих на забезпечення і гарантування прав громадян в екологічній сфері суспільства;

2. Наявність системи суб'єктів міжнародного характеру, які забезпечують реалізацію екологічної функції держави на міжнародному рівні.

Вагомість цих органів не потребує наукового обґрунтування, адже екологічна безпека людства є однією з найактуальніших проблем сучасності та всієї цивілізації. Саме цей фактор зумовив

участь у вирішенні екологічних проблем переважної більшості різних організацій міжнародного характеру. Значну роль серед таких суб'єктів, безумовно, відіграють міжнародні організації. На сьогодні кількість міжнародних організацій постійно зростає, головним чином, за рахунок організацій, діяльність яких спеціально орієнтована на природоохоронну проблематику. Деякі з них спеціально створені для охорони навколишнього середовища, інші — виконують, поряд з іншими функціями, окремі функції з його охорони [2];

3. Наявність системи обов'язкових юридичних значущих дій, здійснених уповноваженими суб'єктами в процесі реалізації екологічної функції держави.

Зміст зазначеної ознаки правової форми реалізації екологічної функції держави беззаперечно пов'язаний зі змістовним наповненням виокремленої попередньо ознаки, адже цілком законним є те, що без наявності будь-яких суб'єктів неможливо говорити про здійснення певних дій, спрямованих на втілення як внутрішньодержавних, так і міжнародних напрямів діяльності держави, у тому числі й екологічних. Тому цілком логічним є характерний взаємозв'язок, тобто причинно-наслідковий зв'язок між системою здійснених дій уповноваженими суб'єктами реалізації екологічної функції держави та настанням різних юридичних наслідків. Особливої вагомості це набуває в контексті характеристики системи юридично значущих дій, які здійснюють уповноважені суб'єкти в екологічній сфері. Вони у межах наданих їм повноважень зобов'язані реалізовувати будь-який різновид правової діяльності в межах екологічної сфери суспільства, розпочинаючи з моменту розробки і прийняття системи нормативних правових актів, їх виконання, здійснення нагляду за дотриманням екологічного законодавства і завершуючи поновленням порушених екологічних прав громадян;

4. Наявність системи юридичних наслідків, що настають внаслідок (у процесі) реалізації екологічної функції держави уповноваженими суб'єктами.

Характеризуючи зміст цієї ознаки, доцільно виходити з того, що термін «наслідок» за своїм етимологічним змістом являє собою те, що виходить або впливає із чого-небудь [3, с. 306]. Таке твердження логічно передбачає, що система будь-яких наслідків настає у результаті певної діяльності, тобто дії або бездіяльності тих чи інших суб'єктів. Таким чином, слід стверджувати, що юридичні наслідки являють собою певний результат, отриманий у процесі здійснення чи, навпаки, нездійснення певної діяльності суб'єктами права. Трансформуючи авторське бачення у контексті правової форми реалізації екологічної функції держави, доцільно зауважити, що юридичні наслідки являють собою певний результат, що настає у процесі дії чи бездіяльності уповноважених суб'єктів з реалізації екологічної функції держави;

5. Правова форма реалізації екологічної функції держави характеризується визначенням цілеспрямованим змістом.

Сутність цієї ознаки, беззаперечно, зумовлюється природою та особливим змістом екологічної функції держави, яка полягає в належному здійсненні особливого напрямку державної діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки, у тому числі забезпечення екологічних прав людини. Зважаючи на це, діяльність уповноважених суб'єктів із реалізації екологічної функції держави як на міжнародному, так і на національному рівнях спрямовується на забезпечення екологічного добробуту і благополуччя населення, екологічної безпеки держави та міжнародного співтовариства загалом;

6. Правова форма реалізації екологічної функції держави має об'єктивний характер.

Характеристика зазначеної особливості правової форми реалізації екологічної функції держави зумовлена об'єктивними потребами розвитку суспільства, держави та рівнем їх екологічної безпеки, станом навколишнього природного середовища, а також станом екологічної ситуації на міжнародному рівні. Уявляється можливим, що об'єктивний характер залежить від перелічених факторів, які значно актуалізують та інтенсифікують здійснення екологічної функції держави на міжнародному й національному рівнях. Розуміння об'єктивності як важливої ознаки правових форм реалізації екологічної функції держави залежить від змістовного наповнення як екологічної функції держави, так і функцій держави загалом. Тому значний інтерес у цьому аспекті являє собою визначення функцій держави як таких, що відображають сутність

держави, виражають волю й інтереси людини і громадянина та підпорядковані вирішенню завдань, що виникають перед державою і суспільством [4, с. 65];

7. Правова форма реалізації екологічної функції держави має систематичний характер.

Характеристика змісту виокремленої ознаки передусім зумовлена як позитивним, так і негативним станом екологічної ситуації, яка сьогодні існує в планетарному масштабі. Зважаючи на актуальність екологічного напрямку державної діяльності на міжнародному та національному рівнях, значну увагу та зацікавленість з боку громадянського суспільства відносно належного стану навколишнього природного середовища та рівня екологічної безпеки саме циклічність здійснення роботи з цього напрямку має значний рівень активізації на всіх ланках державного правління і з боку інституційних складових громадянського суспільства [5, с. 4];

8. Правова форма реалізації екологічної функції держави засновується на правових приписах.

Зміст зазначеної ознаки передбачає здійснення діяльності уповноваженими суб'єктами у межах повноважень, визначених нормами національного та міжнародного права та здійснення діяльності в межах чітко визначених процедур. Адже правова охорона і захист навколишнього природного середовища відображаються у законах та інших правових актах, що приймаються на міжнародному і національному рівнях.

9. Правова форма реалізації екологічної функції держави має владно-організаційний характер.

Владно-організаційний характер як одна з основних ознак правових форм реалізації екологічної функції держави безпосередньо торкається державної діяльності, адже попередньо зазначалося, що основними суб'єктами з реалізації екологічного напрямку діяльності є органи державної влади. Тому, ґрунтуючись на їх юридичній природі, правовому статусі, можливо стверджувати, що вони покликані здійснювати державно-владну діяльність і приймати владні рішення з метою вирішення екологічних питань.

На думку В. Костицького, під час реалізації державою її екологічної функції в умовах перехідного періоду роль державного управління і регулювання має стабільний характер та є, безсумнівно, об'єктивною [6, с. 167]. Таким чином, держава володіє необхідними засобами й можливостями мобілізації зусиль усіх організацій і громадян, і дійсно в змозі забезпечити захист навколишнього природного середовища;

10. Правова форма реалізації екологічної функції держави має предметний характер.

Таким чином, предметна націленість правових форм реалізації сучасної екологічної функції держави має розгалужений характер і передбачає, що сучасний стан екологічних відносин передбачає охорону та захист навколишнього природного середовища, забезпечення раціонального використання природних ресурсів та їх відновлення, гарантування екологічної безпеки і благополуччя громадян та держав як на міжнародному, так і національному рівнях;

11. Правова форма реалізації екологічної функції держави має динамічний характер.

Динамічність правових форм реалізації функцій держави, у тому числі й екологічної функції, залежить від її об'єктивного змісту, який досліджувався нами попередньо, адже об'єктивно інтенсивний розвиток сучасного суспільства, зокрема такої сфери, як екологія, і є тим чинником, що забезпечує систематичність еволюції та розширення змісту екологічної функції, а тим самим зумовлює певну динаміку змісту правових форм реалізації екологічної функції держави. А тому вагомим фактором, що визначає певну видозміну правових форм реалізації функцій держави, певні позитивні і негативні зміни, які відбуваються у державі та в усіх сферах життєдіяльності суспільства [7, с. 64–60].

Будучи категоріями рухливими, за словами М. Бухтерової, правові форми розвиваються і змінюються разом із державним життям, економічними, соціальними, політичними, ідеологічними та іншими відносинами у суспільстві [8, с. 22].

Таким чином, враховуючи зазначені позиції та підходи вчених у сфері теорії держави і права щодо розуміння правових форм реалізації функцій держави та їх ознак, спираючись на власне розуміння проблематики правових форм реалізації функцій держави загалом та екологічної функції держави цілком, правомірним, на нашу думку, є обґрунтування такого визначення правових форм реалізації екологічної функції держави.

Правові форми реалізації екологічної функції держави — це визначений нормами права порядок здійснення однорідної за своїм змістом юридично значущої діяльності системи суб'єктів

національного та міжнародного характеру з реалізації екологічної функції держави, спрямованої на охорону навколишнього природного середовища, забезпечення раціонального використання та поновлення природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки суспільства на міжнародному та національному рівнях.

Список використаних джерел

1. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підруч. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин . — К. : Кондор, 2006. — 477 с.
2. Матеріали екологічних організацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ecoorgan.zz.mu/index.php/2013-04-23-09-27-18>.
3. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. — Вид. 2-ге, випр. — К. : Аконт, 2008. — Т. 2. К—П. — 926 с.
4. Морозова Л. А. Функции российского государства на современном этапе / Л. А. Морозова // Государство и право. — 1993. — № 6. — С. 98—108.
5. Боголюбов С. А. Глобализация и развитие экологического законодательства / С. А. Боголюбов // Журнал российского права. — 2004. — № 5. — С. 14—27.
6. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / В. В. Костицький. — К., 2003. — 772 с.
7. Шемшученко Ю. С. Правовые проблемы экологии / Ю. С. Шемшученко. — К., 1989.
8. Бухтерева М. А. Формы реализации функций государства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. А. Бухтерева. — М., 2002. — 202 с.

Николук Д. А. Феноменологічні аспекти правових форм реалізації екологічної функції держави

У статті визначено особливості екологічної функції сучасної держави, її значення на національному та міжнародному рівнях. Досліджено значення феноменологічних аспектів правових форм реалізації екологічної функції держави. До системи їх конструктивних ознак віднесено наявність уповноважених суб'єктів держави і міжнародних організацій, системи юридичних наслідків, реалізації означеної функції, визначений цілеспрямований зміст, об'єктивний, систематичний характер, заснованість на правових приписах, владно-організаційний предметний характер, динамічне спрямування.

Ключові слова: держава, функції держави, екологічна функція держави, правові форми реалізації функцій, право.

Николук Д. А. Феноменологические аспекты правовых форм реализации экологической функции государства

В статье определены особенности экологической функции современного государства, ее значение на национальном и международном уровне. Исследовано значение феноменологических аспектов правовых форм реализации функции государства. В системе их конструктивных признаков выделено наличие уполномоченных субъектов государства и международных организаций, систему юридических последствий, реализации исследуемой функции, целенаправленное содержание, объективный, систематический характер, основанность на правовых приписаниях, властно-организационный, предметный, динамический характер.

Ключевые слова: государство, функции государства, экологическая функция государства, правовые формы реализаций функций, право.

Nykolyuk D. Phenomenological aspects of the legal form of implementation of ecological functions of the state

In the article the features of ecological functions of the modern state and its importance to the national and international levels. Investigated mentioned phenomenological aspects of the implementation of environmental legal forms of state functions. The system design features include the presence of authorized state actors and international organizations, the system of legal consequences, the implementation of the abovementioned functions defined targeted content, objective, systematic, zasnovanist on the laws on legal requirements, organizational power-substantive nature, dynamic direction.

Key words: state, state functions and ecological function of the state, legal forms of functions, right.